

zik meg, bizonyos német típusoknál alapvetőnek is számít. Ez az adott korban a nyelvek eltérő használati színtereiről tanúskodik. Névkontaktológiai vizsgálatokhoz az adott korok anyaga csak korlátozott mértékben hasznosítható.

4. A magyar történeti névtudomány újabb kiváló kötete számos ponton kiegészíti a korábbi eredményeket, igazi súlya pedig az új módszertani szempontok példaértékű mikrofilológiai alkalmazásában jelentkezik. Így a sokféle elemzés között a névtan iránt minden érdeklődő talál olyan fejezetet, amelyet közvetlenül tud hasznosítani. A szerzőt dicséri az a tény is, hogy a könyv nemcsak a magyar szaktudósok számára készült: könnyen érthető stílusa és jól áttekinthető számos ábrája miatt egyaránt alkalmas ismeretterjesztésre. Ez utóbbi mellett az angol nyelvű tartalomjegyzékének és összefoglalójának köszönhetően a nemzetközi porondra is kilép a kötet. A műnek e két sajátossága kifejezetten követendő erény.

Hivatkozott irodalom

ÁSzt. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár 1000–1301*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.

MUnk. = LADÓ JÁNOS – BÍRÓ ÁGNES, *Magyar utónévkönyv*. Vince Kiadó, Budapest, 1998.

SLÍZ MARIANN 2011a. *Anjou-kori személynévtár 1301–1342*. Históriaantik, Budapest.

SLÍZ MARIANN 2011b. *Személynévadás az Anjou-korban*. Históriaantik, Budapest.

NÉMETH DÁNIEL

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

KÜLÖNFÉLÉK

Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma

2008. április 23-án nyílt meg Széphalmon, Kazinczy Ferenc sírjától és egykori lakóháza helyén álló emlékcarnokától nem messze anyanyelvünk közgyűjteményi és közművelődési otthona: A Magyar Nyelv Múzeuma. Egy tizennégy éves álom vált ekkor valóra, hiszen 1994-ben, a Kazinczy Ferenc Társaság közgyűlésén hangzott el Pásztor Emiltől, az egri főiskola nyelvészétől a javaslat: építsenek a magyar nyelvnek egy múzeumot. A felvetés azt is hangsúlyozta, hogy az új intézmény ne csak kiállítóhely, hanem közösségi tér is legyen, programok, találkozások helyszíne. Ma, 2018-ban elmondhatjuk, hogy ez is megvalósult, hiszen a nyelvmúzeum egyedi küldetésű intézmény a hazai múzeumi és közművelődési rendszerben. Különleges összetettség jellemzi, egyszerre tölti be a közgyűjtemény, a kiállítóhely, a nemzeti emlékhely, a közösségi tér és a közművelődési (nyelvművelődési) központ szerepét. A közművelődés Széphalmon az anyanyelv-pedagógia, az anyanyelvi nevelés (és ismeretterjesztés), a nyelvikultúra-művelés sajátos változatát

jelent, egy olyan pedagógiai programot, melynek középpontjában a tudatos nyelvhasználatra nevelés, az irodalmi-nyelvi hagyományok megismertetése és az anyanyelvhez való kötődés megerősítése áll. A nyelvmuzeum ezt a küldetést teljesíti múzeumi környezetben és eszközökkel, támaszkodva-építve a korábbi nyelvművelő hagyományokra, a magyar nyelvvel való tudatos törődés évszázados hagyományaira, ám mégis új módon, a formálódó nyelvmuzeum-pedagógia (múzeumi nyelvpedagógia) megoldásaival.

„... szent hely, szent az öreg miatt, kinek ott van háza és sírhalma. Kötelessége volna minden magyarnak életében legalább egyszer oda zarándokolni...” – írta Petőfi Sándor Széphalomról. Ő és más reformkori fiatalok (pl. Arany János, Tompa Mihály) a magyar nemzet és anyanyelvünk jelképes helyének tekintették Kazinczy egykori birtokát. Ez alapozta meg Széphalom kultuszát. A nagy nyelvújító lakóházát már nem tudták megmenteni, a helyén épült fel a ma is látható, neoklasszicista stílusban készült, görög templomra emlékeztető Kazinczy Emlécsarnok. Ez a nyelvi liget, szellemi otthon gazdagodott 2008-ban a küldetése szerint az anyanyelvi kultúrát megismertető és a nemzeti identitást erősítő Magyar Nyelv Múzeumával.

A széphalmi intézmény alapja egy eszme, a „nyelvében él a nemzet” reformkori gondolata, az a meggyőződés, hogy a nemzeti nyelv a nemzeti lét hajléka, s az anyanyelv nem az egyik, hanem a legfőbb eleme, a tartópillére egy nemzet identitásának, létének. A hely, Széphalom a nyelv összetettségének a leképeződése, benne van a történetiség (a múlttól a jelenig jutunk), és benne van az egyidejűség (a múlt és a jelen egyszerre él és hat benne). A nyelvmuzeum feladata éppen a nyelv sokszínűségének a megmutatása és az anyanyelvi kultúra közvetítése – végzetes elkötelezettséggel és meggyőződéssel a hagyományokban gyökerezve, a gyökerekből táplálkozva, de modern eszközökkel, kreativitással, új módszertani megoldásokkal is (kiállításokban, rendezvényekben, foglalkozásokban). Széphalom a maga komplexitásával hat. Az pedig, hogy mindez (a múlt és jelen, a hagyomány és kreativitás) nem a fővárosban vagy egy nagyvárosban, hanem vidéken, egy kisváros mellett történik, sokszor meglepi a látogatókat, akik örömmel nyugtázzák, hogy a központtól távol, a határ mellett is van, lehet ilyen. A trianoni határ melletti lét adottság és kötelesség egyszerre, cselekvésre buzdít: az anyanyelv mint megtartó és összekötő örökség, mint a fizikai határok fölötti „haza a magasban” lényegű, de valóságos otthon megőrzésére, ápolására, továbbadására. „... a magyar nyelv az egész világ magyarságának közös tulajdona: őseinké, a miénk, az utódainké. Az intézmény [a nyelvmuzeum] tehát nemzeti múltunk és jelenünk kincsestárának bemutatásával hasznosan szolgálhatja anyanyelvünk, nemzeti művelődésünk, nemzeti emelkedésünk ügyét. [...] Az intézmény küldetése, hogy a hely adottságait, a genius loci kisugárzását is hasznosítva a magyar nemzeti műveltség egyik alapértékét, az anyanyelvi kultúrát közvetítse az érdeklődőkhöz. A múzeum a maga gyűjtőkörében általános tematikájú országos közgyűjtemény, amely a magyarul beszélő közösségek teljes körére kiterjeszti figyelmét országhatáron belül és kívül” – írta KOVÁTS DÁNIEL a nyelvmuzeum küldetéséről.

Külön kiemeljük, hogy a nyelvmuzeumi nyelvészeti alapállás szerint a nyelvtudomány interdiszciplína. Több tudományág felségterülete: kiállításainkban, publikációinkban és közművelődési programjainkban is a nyelv több szempontú megközelítését követjük, a nyelvet a maga valóságában-összetettségében, élő, társadalmi jelenség voltában akarjuk bemutatni; keressük, illetve szorgalmazzuk a kapcsolódásokat és az együttműködést a nyelvi társtudományokkal. Tudatosítjuk, hogy a nyelv eszköze a kommunikációnak,

az információátadásának, a közösségi létnek, az emberi kapcsolatok létesítésének, fenn tartásának. Összetevője, közege, sőt alapja ugyanakkor a nemzeti létnek, a nemzeti kultúra egyik ága (az anyanyelvi kultúra) megteremtésének, s ezzel a nemzeti kulturális hagyományok ápolásának, továbbadásának. Az anyanyelv a nemzeti lét hajléka – valljuk, miként azt is, hogy a nyelv és kultúra szorosán összekapcsolódik, világlátásunk (és kultúránk, történelmünk) nyelvünkben is rögzül, s nyelvünk lehetőségei világlátásunkat is meghatározzák. És útja-módja a nyelv az ember erkölcsi fejlődésének, szocializálódásának, mert a nyelv cselekvés is, ezért nyelvi aktusaink következményekkel járnak, hatnak másokra, és visszahatnak ránk. Közművelődési programunkban mindhárom felfogás érvényesül: anyanyelvi nevelési-nyelvművelődési tevékenységünkben, a tudatos nyelvhasználatra nevelésben a nyelv kommunikációs eszközként való minél hatékonyabb használatát ösztönözzük; a nyelvi kulturális hagyományok ápolásában-megismertetésében a nyelv és kultúra és nemzet alapvető kapcsolatára, a nemzeti kultúrának az anyanyelvbe való beágyazottságára is felhívjuk a figyelmet; a nyelvhasználat erkölcsi felelősségének tárgyalásakor pedig a nyelv cselekvés voltát (s ennek erkölcsi következményeit) kívánjuk tudatosítani. A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával – írta Kazinczy Ferenc. A Magyar Nyelv Múzeuma kiállításával és rendezvényeivel, múzeum-pedagógiai foglalkozásaival és kiadványaival a maga összetettségében, az életünket ezer meg ezer szállal átszövő voltában akarjuk megmutatni anyanyelvünket: létünk hajlékat. Valljuk, hogy az anyanyelv valóság. Valóság a nemzet, valóság az egyén életében, s a maga valóságában lehetőség, kötelesség és felelősség. A nyelv nemcsak formai, jelentésbeli és stilisztikai lehetőségeinek gazdagságával hat ránk, hanem egész létezésünk egyik legmeghatározóbb jelensége, minden területen jelen van. A nyelv lélek és fizika (vallomás és hangszalagmozgás), múlt, jelen és jövő (tapasztalat, történelem és folyamatos változás), ismeret és rejtély (tudás, akarat és a titkok titka), művészet (irodalom, ének és zene), játék és öröm (nyelvi játék és humor), a nyelv gyermeké és felnőtté, közös, a miénk: mi magunk vagyunk. A nyelvet így, csodás-varázsos valóságában mutatjuk meg, és segítségül hívjuk a társtudományokat (irodalmat, történelmet, néprajzot, teológiát, lélektant, zenét). Széphalom a *múzeum* szó eredeti jelentésének megfelelően a múzsák ligete: a művészetek és tudományok termékeny együttműködésének helyszíne.

Az alábbiakban azt vázolom, hogy milyen témák, megközelítések, súlypontok vannak A Magyar Nyelv Múzeuma munkájában.

A nyelvi-irodalmi hagyományok megismertetésében főként a magyar nyelvikultúra-művelés jelentős állomásaira összpontosítunk. A magyar nyelvikultúra-művelés hagyományait Sylvester Jánostól, illetve az első nyelvtanoktól kezdjük. A Grammatica Hungarolatina-tól kezdve (Sylvestert egyébként Kazinczy is elődjének tekintette, nyelvtanát 1808-ban újra kiadta), Dévai Bíró Mátyás, Szenczi Molnár Albert és Geleji Katona István munkáin keresztül jutunk el a felvilágosodás koráig; egy másik tematikus vonalon pedig a szótárakat tárgyaljuk Pesti Gábertól Pápai Párizig, illetve szintén a nyelvújítás idejéig. A nyelvújítással mint a nyelvvel való tudatos törődés legfontosabb hazai teljesítményével részletesen foglalkozunk, s innen folytatjuk történeti utunkat az Akadémia megalakulásától és nyelvművelő tevékenységétől (szótárak, nyelvtanok, helyesírási szabályzat) a magyar nyelv államnyelvvé nyilvánításán (1844), majd a Magyar Nyelvőr és a Nyugat folyóiratokon keresztül a sportnyelvújításig és a jelenkori nyelvújításig, Lőrincze Lajosig és napjaink nyelvműveléséig. Ez egészül ki a magyar irodalom áttekintésével, s így, a ma-

gyar anyanyelvi kultúra keresztmetszetét adva tudatosíthatjuk, hogy a nyelv megújítása folyamat: a nyelvet használók és a nyelvvel foglalkozó írók, tudósok – akaratlanul vagy tudatosan – minden korban hatnak a nyelv állományára. Ezzel a megállapítással az is jelezhető, hogy az anyanyelvünkhöz való viszonyulásunkban komoly felelősségünk van, hiszen nyelvhasználóként mi is részesei vagyunk ennek a nyelviállomány-formáló folyamatnak. Fontos hangsúlyozni, hogy a különböző korokban különbözőek voltak a nyelv-művelési feladatok, s a nyelvikultúra-művelés felelőssége éppen az, hogy tudományos megalapozottsággal és az anyanyelv iránti elkötelezettséggel végezve munkáját hitelesen megtalálja az adott korban ráháruló feladatát. Ebben a kontextusban kell arról beszélnünk, hogy mi a jelenkori nyelv-művelés és a ma felelős nyelvhasználójának a feladata. (A téma itt átvezet az anyanyelvi ismeretterjesztésbe, hiszen a nyelv-művelési feladat meghatározásához szükséges a jelenkori nyelvi állapot ismerete.)

A nyelv-múzeum állandó kiállításának bevezetője (PÁSZTOR EMIL szavaival) kitűnően összefoglalja a helyi (abaúji-zempléni) hagyományokat: „Kedves Látogatónk! Ön a mai magyar nyelv szülőföldjén jár. E helytől nem messze található Karos, ahol az egyik legnagyobb honfoglalás kori temető utal arra, hogy a honfoglalást valószínűleg innen irányították. Tehát a magyar nyelv is erről a tájról kezdett terjedni a Kárpát-medencében. Talán ezen a tájon született a Halotti Beszéd és Könyörgés, első összefüggő szövegműveink. 1590-ben Vizsolyban nyomtatta ki Károli Gáspár Bibliáját, amely nagy hatással volt irodalmi és köznyelvünk egységesülésére. A Borsod megyei Gelejen született, majd Göncön, Sátoraljaújhelyen, Sárospatakon végezte tanulmányait Geleji Katona István, aki 1645-ben megírta az első magyar nyelv-művelő munkát (Titkok titka [innen kapta címét kiállításunk], Magyar Grammatikatska).”

A helyi kulturális öntudat erősítése megalapozhatja a nemzeti kulturális öntudatot, a magyar nyelv és kultúra iránti elköteleződést. A helyi kulturális hagyományok íve első összefüggő szövegműveinktől Kazinczyig terjed. A témát természetesen a közoktatás is feldolgozza, a nyelv-múzeumban leginkább a helyi vonatkozásokat, illetve néhány tanulságos vonást hangsúlyozunk. A Halotti beszéd és könyörgés mint középkori temetési szöveg a maga nyelvtörténeti (Árpád-kori nyelv) vonatkozásai mellett az ékes, magyaros beszéd szép példája, a retorika, az élő nyelvi megszólalás első magyar mintája, a beszéd-művelésnek (nyelv-művelésnek) is szemléletes eszköze – szónoki hagyományaink kezdőpontjának tekintendő. Szólunk Dévai Bíró Mátyás, a „magyar Luther” (aki Kassán, Szikszón és Miskolcon is szolgált) Orthographia Ungarica című, a magyar írásmódra tanító munkájáról, Károlyi kapcsán pedig bibliafordításának nyelvi mintaadó, a közbeszédre és a szépirodalomra tett hatására kell felhívunk a figyelmet. A Magyar Nyelv Múzeuma Geleji Katonai István egyik művének (mégpedig annak, melynek függeléke az első magyar nyelv-művelő könyv) címét választotta állandó kiállításának címül; ezzel is kinyilvánítva, hogy a hazai nyelv-művelés hagyományaihoz akar csatlakozni, a hazai nyelv-művelés egyik intézménye kíván lenni. Geleji Katona művét tárgyalva a magyar nyelv-művelés forrásvidékén járunk, a nyelvhelyességi tanácsokat adó, például a szavak helytelen jelentésben való használatára is figyelmeztető (de a közsokás nyelvfórmáló erejét elismerő) szöveg a nyelvápolás első munkája. A helyi kulturális örökség részeként megemlítendő még a Sárospatakon tanító Comenius, akinek nyelvpedagógiája máig tanulságos gondolatokat tartalmaz. A múzeumpedagógiában (a drámapedagógia módszereit is alkalmazva) jól hasznosítható téma a pálos iskoladramák, melyek egyik legjelentősebb darabja, a Bacchus „játszatott Sátoraljaújhely mezővárosában”.

Mind a magyar nyelvi-irodalmi, mind a helyi hagyományok kiemelkedő pontja, csúcsteljesítménye Kazinczy életműve. Kazinczy munkája Széphalmon alapvető örökségünk, a nyelvmúzeum küldetésének eszmei alapja. A „széphalmiság” egy életmodell: a magyar nyelv és kultúra iránti rendkívül mély elkötelezettség, folyamatos munkára ösztönző, minden akadályon túllendülő, fegyelmezett, szigorú és becsületes elkötelezettség. Cselekvő hazaszeretet; nyelv- és hazaszeretet. „...bennünk hazaszeretet lobog, melynek egy része a nyelv szeretete” – vallotta Kazinczy. Benne van ebben az életmodellben a fogásban rozsdával s vérrel író, nélkülöző és az újhelyi levéltárban robotoló, de mégis állandóan munkálkodó, hét gyermeket nevelő (első gyermeke korán meghalt) és boldog családi életet élő, alkotó-teremtő Kazinczy lelke-szelleme. Ez az őszinte haza- és nyelvszeretet, az anyanyelvi kultúránk iránti mélységes elköteleződés Széphalom valódi titka, és ez Kazinczy öröksége számunkra, az utókor számára. Lelki-szellemi kapcsok kötnek tehát minket Kazinczyhoz, és ez a kötelék szorosabb, szilárdabb és tartósabb, mint a pusztán „tematikus”, tudományos kapcsolat; mert túlmutat a Kazinczy-életmű konkrét nyelvi-irodalmi tartalmán, sokkal inkább annak eszméjével, erkölcsi-lélektani lényegével tart élő kapcsolatot.

Kazinczy és a nyelvújítás bemutatásán túl tehát az író és kora „lélektanáról” is szólni kell, így összekapcsolva a nyelvi-irodalmi ismeretterjesztést a nemzeti öntudat és a hazaszeretet erősítésével, a nevelő munkával. Ki kell emelnünk ugyanakkor Kazinczy nyelvi-irodalmi teljesítményéből a legjelentősebb mozzanatokat, mintegy támpontot adva a fiataloknak a Kazinczy-életmű művelődéstörténeti jelentőségének megítéléséhez. Hangsúlyoznunk kell, hogy Kazinczy egy új literatúra, a mai ’szépirodalom’ értelmében vett literatúra hazai megteremtésének egyik (vagy éppen a) legnagyobb alakja, a minden írott munkára, a tudás összességére vonatkozó litterae helyett az autonóm szépirodalmiság ösztönzője-megteremtője, nyelvi előkészítője. S ezzel is összefüggésben kell rámutatnunk művészeti felfogására, hitvallására: „Az mindazonáltal igaz, s a história bizonyítja, hogy ha valahol a *Jó* gyökeret vert, ott mindig a *Szép* készítette az utat.” – állította a széphalmi mester, aki hitt a művészet erkölcsnemesítő, formáló és nevelő erejében. Az irodalmi és nyelvi nevelésben, az irodalom és művészet etikai jelentőségének tudatosításakor Kazinczy elveire mindenképpen hivatkoznunk kell. Az a gondolat, hogy a magas színvonalú irodalom és kultúra megteremti, „kitermeli” a maga művelt olvasói rétegét, közönségét, mai fogyasztói popularizálódó és színvonalában egyre csökkenő kultúránkban-társadalomban különösen érvényes. És ezzel összefügg Kazinczynak mint kultúremléknek az alakja. A nyelvünket és irodalmunkat európai rangra emelni kívánó Kazinczy a stílus és az ízlés megújítója volt, egy életmodell, életprogram megtestesítője, annak a magatartásnak az ellenpólusa, melyet Csokonai *Tempefői* című művéből ismerhetünk. Fegyverneki, Serteperti, Tökkolopi vagy Koppóházy a képviselői ennek az irodalmat-művészetet hasznalatnágnak tartó, rögzült nemesi életformába kényelmesedett létnek. Kazinczy a művelődés embere volt, a Szép és az Igaz rajongója. Felismerte Mozart nagyságát, Shakespeare-t, Goethét fordított, értő rajongója volt a képzőművészeteknek, szükségesnek tartotta a művészet minden ágának támogatását – barátait arra biztatta, hogy készítsék el portréikat –, szorgalmazta a magyar festészet fejlődését. Az övé egy kulturális életforma volt, az olvasás meghatározó és alapvető cselekedetével. Ezt az életformát bátran állíthatjuk példaként a fiatalok elé.

Anyanyelvi művelődési munkánk fő célja a nyelvi tudatosítás, a tudatos nyelvhasználatra nevelés. Nyelvhasználói eszményképünk az a fiatal, aki képes stílusosan adekvát

módon, tehát a beszédhelyzetnek, alkalomnak megfelelően, szabatosan, a nyelvi elemek, regiszterek között tudatosan válogatva, célszerűen használni anyanyelvét. Kazinczy vallotta: „A nyelv célja az, hogy gondolatainkat s érzéseinket legvékonyabb, legtestetlenebb hanyatlékjaiban (nuances) is fesse”. Anyanyelvünk alkalmas erre; és éppen arra kell megtanítanunk a fiatalokat, hogy minden élethelyzetben és az adott élethelyzetnek megfelelően: hatékonyan tudják használni anyanyelvüket. Mindez az anyanyelvi ismeretterjesztés által érhető el. A nyelv művelést alkalmazott nyelvészeti diszciplínának tekintjük, interdiszciplínának, mely számos stúdiumot magában foglal. Hisszük ugyanis, hogy az anyanyelvi nevelésnek minden nevelési tevékenységben, minden ismeretátadási folyamatban komoly szerepe van; az anyanyelvi kód (napjainkban sajnos tapasztalható) hiányosságai így a művelődést gátolják. Az anyanyelvi nevelés haszna, érvényességi köre tehát általános, a pedagógia minden területének alapvető eleme. Az anyanyelvi művelődést élethosszig tartó folyamatnak tartjuk, anyanyelvi készletünk folyamatosan bővíthető, így a nyelv művelődésnek minden életkorban jelentősége van. Tudatosítanunk kell a fiatalokban, hogy „az anyanyelvi versenyképesség milyen fontos a társadalmi érvényesülésben” (KISS JENŐ). A helyesen értelmezett nyelv művelés ember művelés, emberközpontú nyelv művelés, mert a nyelvért a használója felelős. A nyelv mint eszköz, felhasználható készlet, lehetőség a maga csodálatos gazdagságával, épségével, dagadó tarisznyájával, páratlan kínálatával vár ránk, vár arra, hogy cselekvés, kimondott vagy leírt szó: megcselekedett szó, megcselekedett nyelv legyen. A magyar nyelv alkalmas mindannak kifejezésére, amit érzünk, gondolunk, a legfinomabb fogalmi különbségeket, stiláris árnyalatokat is érzékeltetni képes. Sokszor halljuk: beteg a nyelv és szegényes, torzul a nyelv, mert a közönséges-ségig egyszerűsödik, mert durva, mert hazug. Ha azonban a megvalósításban a nyelv szegényes, töredezett, durva, az nem a nyelv, hanem a nyelvhasználó hibája. A cél az anyanyelvi ismeretterjesztés, a tudatos nyelvhasználatra nevelés: az igényességre, a hatékonyságra nevelés, a hagyományos és személyiségfejlesztő kommunikációs formákra ösztönzés.

A nyelv múzeum-pedagógia anyanyelvi nevelés, amely szorosan kapcsolódik a közoktatáshoz, mégis más módszerekkel, más közegben és szabadon választható módon megvalósuló pedagógiai tevékenység. Öröm számunkra, hogy számos tanintézmény pedagógiai programjában szerepel valamilyen formában és módon – a tantervbe illesztve, a szabadidős programok vagy a tehetség gondozás feladatai között – a múzeumok látogatása, illetve a múzeumpedagógiai foglalkozásokon való részvétel. Az anyanyelvi kompetencia mint kulcskompetencia a kulturális kompetencia (egyik) alapja, fejlesztésének elemei az anyanyelvi tudatosítás, az anyanyelvhez való kötődés erősítése, a nyelvi kreativitás, valamint az anyanyelvi otthonosság érzet fejlesztése. A nyelv múzeum természetesen ugyanezeket a feladatokat vállalja, de figyel arra is, hogy a közoktatás által nem vagy kevésbé érintett területeket, tartalmakat részeseit előnyben.

Az anyanyelvi ismeretek tudatosítása azt a célt szolgálja, hogy a használt nyelv minőségét: a szabatosságot, a stiláris adekvátságot, az anyanyelv beszédhelyzetek szerinti variálásának képességét javítsuk. Ennek része a helyesírási tudatosítás, a szókincs bővítése, különösen a szótárak megismertetése, a rendszeres szótárhasználat ösztönzése, illetve a stilisztikai és retorikai ismeretgazdagítás; valamint a különböző rétegnyelvek, szaknyelvek, a kommunikációs stratégiák megismertetése. Kiemelten fontos a nyelvjárásokhoz való pozitív viszony megerősítése, a nyelvjárási nyelvhasználat megőrzésének megszüntetése: tudatosítással, a nyelvjárási nyelvhasználatnak a stiláris adekvátság jegyében való elhelye-

zésével. A nyelvmuzeumi anyanyelvi nevelésben a használt nyelvre összpontosítunk. Tapasztalatunk, hogy a Széphalomra látogatók nem anyanyelvünk grammatikai leírását várják el, hanem a nyelv átfogó, érdekes és szemléletes bemutatása mellett elsősorban nyelvmuvelődési, a nyelvhasználat kérdéseiben eligazító funkciót társítanak az intézményhez. Ehhez az igényhez a nyelvmuzeumnak feltétlenül igazodnia kell. Éppen ezért nem hangsúlyozhatjuk eléggé a beszélgetés (történetmondás), az olvasás és a kézzel írás népszerűsítését, a nyelvi öröm tudatosítását. Kiemelt szerepe van a nyelvmuzeum-pedagógiai tematikában a nyelvi humornak és a nyelvi játéknak – ezek a nyelvi kreativitás fejlesztésének, a nyelvi tudatosításnak és az anyanyelv gazdagsága megismertetésének kiváló eszközei.

A nyelvmuzeum-pedagógiai formák kiválasztásában a más muzeumokban már meglévő gyakorlatot követjük, és a hagyományos muzeumpedagógiai munkaformákat alkalmazzuk. Kulcsszavaink a szemléletesség, a muzeumi terek és tartalmak megfelelő kihasználása és az interaktivitás: a megmozgatva nevelés. A multimédia bevonása a muzeumpedagógiába azonban problematikus, megítélésünk szerint a jelenkor multimédiában és multimédia által szocializálódott fiataljait éppen a háttérbe szorult tevékenységek (manuális tevékenységek: kézzel írás, kalligráfia, kreatív írás stb.) felé kell terelni. A nyelvtudomány interdiszciplináris felfogása a tematikus komplex foglalkozások formájában valósulhat meg. Fokozottan kell ügyelni arra, hogy a muzeumpedagógiai foglalkozás ne a közoktatási tartalmak újramondása legyen, a tematikát és foglalkozási formákat (muzeumi óra, szakkör, előadás, szabadegyetem, tematikus foglalkozás stb.) úgy kell kiválasztani, hogy általuk minél sokszínűbben és élvezetesebben lehessen teljesíteni a nyelvmuzeumi közművelődési küldetést. Az intézménynek ki kell alakítani egy specifikusan nyelvmuzeumi pedagógiai programcsomagot, olyan kínálattal, amely más muzeumban nem érhető el. Az egyetlen hazai anyanyelvi muzeumként a széphalmi intézményre hárul a feladat, hogy a muzeumi nyelvpedagógia tartalmi és formai eszköztárát kialakítsa, ez a kezdeményező szerep komoly felelősség, nehéz küldetés, ugyanakkor újításokat, eredeti elképzeléseket is megenged, sőt el is vár.

Ilyés Gyula állította: „Az írás és a beszéd módja mindenkit leleplez. Jól beszélni és írni magyarul, ez tehát igazából: jellemkérdés.” A Magyar Nyelv Múzeuma fontosnak tartja, hogy az ifjúság figyelmét felhívja a nyelvhasználat erkölcsi felelősségére, arra, hogy a nyelvhasználat cselekvés, a kimondott szó tett, mely következménnyel jár. A nyelvetika a nyelvmuvelésnek fontos, a viselkedéskultúrával összefüggő, de viszonylag kevészer tárgyalt része. Vajon ez a nyelvtudomány hatásköre-e? Ezzel eljutottunk egy olyan témához, amely módszertani kérdéseket is felvet. Lehet-e tárgya a nyelvhasználat erkölcsi felelőssége, a nyelvi erkölcs kérdése a nyelvtudománynak? A dilemma hasonló, mint a nyelvmuvelés esetében. Gyakran halljuk, hogy a nyelvmuvelés nem tudományos megközelítés, hiszen a tudomány leír, bemutat, elmondja azt, ami van, de nem ítélt értékek szerint, nem mondja meg, mi a helyes. Ilyen vonatkozásban a nyelvmuvelés, a nyelvi viselkedéskultúrával való foglalkozás és a nyelvi erkölcs, nyelvi felelősség tárgyalása nem csak szigorú értelemben vett nyelvtudomány: több, összetettebb annál, nyelvi életünk számos kérdésére választ keres. Önmagában a nyelvtudomány nem tudja megválaszolni a nyelvvél kapcsolatos összes kérdést. Mi a felelősségem, amikor a nyelvet használom? Ha a nyelvhasználat cselekvés, lehet-e etikai kontextusban értelmezni a nyelvi megnyilatkozásokat? S adhatunk-e tanácsokat, értékrend szerinti javaslatokat, s hivatkozhatunk-e a keresztény erkölcsre, a Szentírásra? A nyelvtudomány ezeket a kérdéseket nem teszi fel, a feladat tehát a teológiára, az erkölcsstanra és a nyelvi viselkedéskultúrával foglalkozó

nyelvművelésre-nyelvápolásra hárul. Mert van a kérdésnek egy olyan mozzanata, amelyben mégiscsak a nyelvűvelés (amely egyébként alkalmazott nyelvtudomány) a legilletékesebb. Ez pedig az a pont, ahol az etika és a technika összekapcsolódik. Az anyanyelvi ismeretek ugyanis az erkölcsi hatékonyságban is segítenek. Azért is kell ismernem az anyanyelvemet, hogy általa nyelvileg is erkölcsösen tudjak cselekedni. Anyanyelvi ismeretterjesztés, tudatos nyelvhasználat, szókincsgazdagítás, minél több regiszter megismeretése, stílári adekvátság a nyelvűvelés célja. Így kapcsolódik össze erkölcs és nyelvűvelés (anyanyelvi ismeretterjesztés). KOVÁTS DÁNIEL ideillő gondolatait idézem: „...a jellem az embernek erkölcsi elvekhez való szilárd ragaszkodásban megnyilvánuló magatartását is jelenti. S ebbe a beszédmagatartás is szervesen beletartozik! Megszólalásunk módja – néha egészen közvetlenül, máskor áttételesen – állásfoglalást jelent környezetünkkel, társainkkal, az élet és a társadalom jelenségeivel szemben. Ezért kell felelősségérzettel szólnunk írásban és élőszóban, s ezért tartjuk jellemkérdésnek a helyes beszédet.”. Hisszük, hogy az ember küldetéses magvető: szómagok elhintője. Utunkon a Teremtőhöz, mindvégig, dombon-lejtőn, örömben-bánatban társaink, segítőkink a szavak. De csak akkor, ha e szavak szeretetből fakadnak, ha nyelvünk szeretettel megcselekedett nyelv. A megcselekedett nyelvnek hatása van: befolyásolja a hallgatót, sérthet, bánthat, üthet, fájthat, de simogathat, vigasztalhat, erőt adhat, útbá igazíthat is. „Van, akinek a fecsegése olyan, mint a tördőfés, a bölcsek nyelve pedig gyógyít” (Péld. 12, 18). „Élet és halál van a nyelv hatalmában, amelyiket szereti az ember, annak gyümölcsét eszi.” (Péld. 18, 21). Szavaim küldetése az áldás, gyógyítás, simogatás és az építés: az élet. Az, hogy nyelvem megcselekedett szeretet legyen, s határozott, szív mélyből fakadó igen az életre. Ezt az erkölcsi követelményt azonban csak akkor tudom teljesíteni, ha ismerem anyanyelvemet, ha képes vagyok tudatosan használni, ha a helyzetnek megfelelően választok a nyelvi készletből, ha élek a nyelv csodálatos gazdagságával. „Minél többszínű a festék, annál szebben alkothat a festő.” – mondta Kazinczy. Erkölcsileg, technikailag is növeli hatékonyságomat a nyelv ismerete. A cél az anyanyelvi ismeretterjesztés, az igényességre, a hatékonyságra nevelés, szókincsgazdagítás, stílusfejlesztés, ez a technikai feladat, melyhez elválaszthatatlanul szorosán társulhat az etikai irány: legyenek szavaink szeretetcselekedetek. Ez így együtt a tudatos nyelvhasználatra nevelés. A tudatosság nemcsak az anyanyelv ismeretét jelenti, hanem az erkölcsi érettséget is: azt, hogy gondolkodunk, mielőtt megszólalunk, hogy irányítjuk (ellenőrizzük) kimondott szavainkat. Ekkor van súlya a szavunknak. Milyen szépen kifejezi nyelvünk a különbséget: *üres beszéd*, illetve *a szónak súlya van*.

A Magyar Nyelv Múzeuma gyűjteménye maga a magyar nyelv, de természetesen ennek a páratlan gyűjteménynek tárgyai és dokumentumai is vannak. A Kazinczy Emlékcarnok Kazinczy-relikviákat őriz: festményeket, személyes tárgyakat (a fogságban használt tányér vagy a dohányos dobozka), könyveket (pl. a Kazinczyné Török Zsófia családjához tartozó, 1600-as gyógynövényes könyvet), szobrokat és a tizenötödik aradi vértanú, Kazinczy Lajos kadétkori képét és huszárcsákóját. Az intézmény nyelvész- és irodalmárhagyatékok: Lőrincze Lajos, Deme László, Zsirai Miklós, Czirány Lóránt és mások kéziratának, tárgyainak otthona is. A nyelvűmúzeumi szakkönyvtár alapja Busa Margit kiváló Kazinczy-kutató, Kazinczy-bibliográfus hagyatéka, ez bővül folyamatosan, és gyarapszik a régi (1851 előtti) könyvek állománya is. A nyelvűmúzeum kézirat- és dokumentumgyűjteményébe az anyanyelvi művelődés, az anyanyelvi mozgalom sok ezer kézírata (pályázati anyagok, szakmai háttérdokumentumok, adminisztrációs tételek), több

tízezer levele (a Beszélni nehéz és a Szóról szóval rádióműsor megfajtásai), számos hanganyaga tartozik. Ezek kordokumentum értékűek; fontos információkat adnak arról, hogy a 20. században hogyan látták, értékelték, használták anyanyelvüket a beszélőközösség tagjai; általánosságban és egészen konkrét nyelvhasználati kérdésekben is. Ha mindezt összevetjük a korábbi évszázadok vagy éppen a 2010-es évek nyelvszemléletével, nyelvhasználói magatartásával, nagyon tanulságos képet kapunk magunkról és a nyelv változásairól is.

A Magyar Nyelv Múzeuma egy 5,4 hektáros kertben, csodálatos természeti környezetben, a „haszonlíthatlan szépségű Sátor-hegyek” (Petőfi Sándor szavai) ölelésében munkálkodik azzal a céllal, hogy bemutassa anyanyelvünk csodálatos gazdagságát, de egyúttal a nemzet és nyelv iránti elkötelezettséget, az anyanyelvhez való kötődést is erősítse. Tudásgyarapítás és lélekgazdagítás, ismeretátadás és nevelés kapcsolódik össze küldetésében. A nyelvmúzeum a magyar nyelvvel való tudatos törődés hagyományának folytatójaközvetítője, s ekképpen a pedagógia, illetve a nevelés vállalt küldetése: bátran használ, közvetít és teremt narratívákat; nem didaktikusság ez, hanem egy határozott értékrend vállalása. Széphalom tudatosan és programszerűen vállalja (hagyományként is megélve) az értékközvetítés és mértékadás, ízlésformálás szerepét. Ez teszi sajátos nemzeti intézménnyé, reményeink szerint az anyanyelvi nevelés egyik központjává.

NYIRI PÉTER
A Magyar Nyelv Múzeuma